

УДК 159.922.1

Фаворова К. М.

викладач кафедри психології

Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ»,
м. Харків, вул. Чкалова, 17

СТАТЕВОРОЛЬОВІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ У ДІВЧАТ

У статті визначено особливості зв'язку між особливостями організації статеворольового простору і використанням різних типів психологічного захисту. Статеворольова структурна шкала (О. С. Кочарян, Є. В. Фролова); опитувальник Плутчика, Келлермана, Конте; методика «Індекс життєвого стилю» (LifeStyleIndex, LSI); аутоаналітичний опитувальник зрілості особистості В. О. Ананьєва. Автор дійшов до висновку: використання незрілих механізмів психологічного захисту не обумовлюється статеворольовими чинниками та пов'язане із іншими психологічними структурами, які на пряму не залежать від статеворольових якостей особистості дівчат. Для андрогінних дівчат, які характеризуються поєднанням високих показників як маскулінності, так і фемінінності, притаманним є використання більш зрілих механізмів психологічного захисту.

Ключові слова: маскулінність, фемінінність, механізми психологічного захисту, дівчата.

Актуальність роботи. Особистісна реалізація молодої жінки в сучасному суспільстві є утрудненою. На різних етапах життя жінки виникають рольові конфлікти, пов'язані зі зіткненням традиційних жіночих ролей, наприклад репродуктивної, із ролями, які пов'язані із соціальною та кар'єрною реалізацією [1]. Подібні внутрішньо особистісні конфлікти чинять негативний ефект на психологічне, соціальне та соматичне здоров'я жінки. Використання механізмів психологічного захисту в конфліктній ситуації, спрямоване на зниження стресогенності ситуації, в залежності від типу захисту може як полегшити, так і ускладнити стан жінки.

Статеворольові характеристики особистості є базовими, стрижневими утвореннями, які пов'язані із особливостями функціонування жінки на емоційному, поведінковому, когнітивному та соціальному рівнях [2]. Можна припустити, що використання психологічних захисних механізмів теж обумовлюється особливостями організації статеворольової ідентичності. В літературі існують вказівки на те, що статеворольові якості впливають на копинг-стратегії жінок. Однак це питання досі не є до кінця визначеним.

Стан проблеми. У 1970-х роках [3] почала активно розвиватися ідея психологічної андрогінії, яка базувалася на уявленні про те, що психологічно здорові чоловіки та жінки можуть мати однакові (андрогінні) статеворольові якості. У низці досліджень [1–3] показано, що маскулінні та андрогінні діти та дорослі мають вищий рівень самооцінки, самореалізації тощо, в той час як фемінінні особистості представляють себе більш нега-

тивно. Крім того, існують дані про те, що фемінінний стиль реагування на стрес є емоційно-фокусованим та у великому ступені впливає на виникнення депресивних реакцій, а маскулінний — проблемно-орієнтованим, який є більш продуктивним стилем реагування.

Вважається, що захисні механізми, які актуалізуються при зіткненні із стресогенними чинниками, можуть бути зрілими та незрілими. В психодинамічному підході прийнята концепція про наявність первинних (двербальних) та вторинних захисних механізмів. Під первинними захисними механізмами розуміють психологічне уникнення або радикальне відкидання життєвих факторів, що турбують, а під вторинними — включення в себе більшого пристосування до реальності [4]. Вважається, що здорова особистість може використовувати як первинні, так і вторинні механізми заради підвищення адаптованості у різних життєвих ситуаціях. Н. Мак-Вільямс [4] до первинних механізмів відносить такі: примітивна ізоляція, заперечення, всемогутній контроль, примітивна ідеалізація, проекція, інтроекція та проєктивна ідентифікація, розщеплення, дисоціація. До вторинних можна віднести: витіснення, регресія, ізоляція, інтелектуалізація, раціоналізація, моралізація, компартаменталізація, анулювання, поворот проти себе, зміщення, реактивне утворення, реверсія, ідентифікація, відреагування, сексуалізація та сублимація.

Постановка проблеми. Можна припустити, що використання захисних механізмів може бути пов'язаним із особистісною зрілістю людини. Співвідношення маскулінних та фемінінних якостей, їх взаємозв'язок у особистісному просторі пов'язані із особливостями особистісної ідентичності через те, що статево-рольова ідентичність є її невід'ємною частиною. Тому рівень зрілості особистості теж може бути обумовлений статево-рольовими якостями.

Метою нашої роботи є визначення особливості зв'язку між особливостями організації статево-рольового простору і використанням різних типів психологічного захисту.

Методи дослідження: Статево-рольова структурна шкала (О. С. Кочарян, Є. В. Фролова); опитувальник Плутчика, Келлермана, Конте; Методика «Індекс життєвого стилю» (LifeStyleIndex, LSI); аутоаналітичний опитувальник зрілості особистості В. О. Ананьєва.

В дослідженні прийняли участь 90 дівчат-студенток у віці 18–19 років. У зборі первинних даних приймала участь О. О. Соловйова.

Було факторизовано простір ознак, до якого увійшли механізми психологічного захисту, показники маскулінності та фемінінності, особистісної зрілості. Були виділені 2 фактори.

До першого фактора ««Інфантильні» захисні механізми» (42,33 % загальної дисперсії) увійшли з позитивним значенням регресія, заміщення, проекція та гіперкомпенсація, з негативним — показник особистісної зрілості. Таким чином, використання описаних механізмів пов'язано із низьким рівнем особистісної зрілості у дівчат.

До другого фактора ««Андрогінні» захисні механізми» (26,12 % загальної дисперсії) увійшли заперечення, компенсація, раціоналізація, а також маскулінність, фемінінність та зрілість. Таким чином, особистісна зрілість

пов'язана із високими рівнями як маскулінності, так і фемінінності та із реалізацією таких захисних механізмів, як заперечення, компенсація, раціоналізація. Наявність заперечення, яке Н. Н. Мак-Вільямс відносить до т.з. первинних механізмів, у групі «зрілих» особистісних захисних механізмів підтверджує уявлення про те, що здорова особистість може використовувати як первинні, так і вторинні механізми.

Таблиця 1

Факторна структура психологічних механізмів захисту у дівчат

	Фактори	
	«Інфантильні» захисні механізми	«Андрогінні» захисні механізми
Регресія	0,838*	0,149
Заміщення	0,783*	0,225
Проекція	0,700*	0,088
Гіперкомпенсація	0,681*	-0,031
Зрілість	-0,738*	0,542*
Заперечення	-0,165	0,750*
Компенсація	0,297	0,707*
Раціоналізація	0,156	0,744*
Маскулінність	-0,059	0,400*
Фемінінність	0,032	0,411*

Примітка: * — змінна, яка несе значуще навантаження за фактором.

Описані захисні механізми пов'язані із маскулінністю, що свідчить про значущу роль цього статеворольового утворення як чинника функціонування захисних особистісних структур. Зазначимо, що в нашому дослідженні було виявлено, що перераховані захисні механізми пов'язані із особистісною зрілістю у дівчат. Таким чином, зростання маскулінності, описане в працях О. С. Кочаряна, яке характеризує дівчат підліткового віку, є механізмом, який впливає на формування психологічної зрілості.

Статеворольова структурна шкала дозволяє виділяти типи статеворольової ідентичності. На основі результатів за цією шкалою нами було сформовано 4 групи досліджуваних: фемінінні дівчата (поєднання високих показників за шкалою фемінінності із низькими за шкалою маскулінності), маскулінні (висока маскулінність, низька фемінінність), андрогінні (високі маскулінність та фемінінність), недиференційовані (низькі маскулінність та фемінінність). Далі було проведено процедуру присвоєння досліджуваним коефіцієнтів значення за факторами, після чого було проведено порівняння підгруп за цими коефіцієнтами за t-критерієм Стюдента.

Виявилось, що за фактором «Інфантильні» захисні механізми» не існує різниці між підгрупами досліджуваних. Таким чином, використання незрілих механізмів психологічного захисту не обумовлюється статеворольовими чинниками та пов'язане із іншими психологічними структурами, які напряму не залежать від статеворольових якостей особистості дівчат.

Результати порівняння підгруп досліджуваних дівчат за другим фактором «Андрогінні» захисні механізми» представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння досліджених підгруп за фактором ««Андрогінні» захисні механізми» (t- критерій Стьюдента)

	Підгрупа 1 андрогінні дівчата	Підгрупа 2 маскулінні дівчата	Підгрупа 3 фемінінні дівчата	Підгрупа 4 недиференційовані дівчата
Підгрупа 1 андрогінні дівчата	–	2, 34*	3, 18*	3, 58*
Підгрупа 2 маскулінні дівчата	2, 34*	–	0, 95	1, 13
Підгрупа 3 фемінінні дівчата	3, 18*	0, 95	–	0, 16
Підгрупа 4 недиференційовані дівчата	3, 58*	1, 13	0, 16	–

Примітка: * — $p < 0,01$.

Таким чином, виявилось, що найбільш вираженими андрогінні захисні механізми є в підгрупі андрогінних дівчат (група 1), що свідчить про те, що саме андрогінні дівчата, як достатньо адаптовані до сучасних умов, використовують зрілі психологічні механізми. Цікавим є те, що інші підгрупи не відрізняються за рівнем використання цих механізмів. Можна припустити, що психологічна зрілість та застосування специфічних захисних механізмів регулюються не окремими статеворольовими якостями, а їх співвідношенням та взаємозв'язками між ними. Для андрогінних дівчат, які характеризуються поєднанням високих показників як маскулінності, так і фемінінності, притаманним є використання більш зрілих механізмів психологічного захисту.

Висновки:

1. Дівчата використовують два типи механізмів психологічного захисту. Перший тип пов'язаний з низьким рівнем особистісної зрілості та включає в себе регресію, заміщення, проєкцію та гіперкомпенсацію. Другий тип пов'язаний із високим рівнем особистісної зрілості та високими рівнями як маскулінності, так і фемінінності та включає такі захисні механізми, як заперечення, компенсація, раціоналізація.

2. Використання незрілих механізмів психологічного захисту не обумовлюється статево-рольовими чинниками та пов'язане із іншими психологічними структурами, які напряму не залежать від статево-рольових якостей особистості дівчат. Для андрогінних дівчат, які характеризуються поєднанням високих показників як маскулінності, так і фемінінності, притаманним є використання більш зрілих механізмів психологічного захисту.

Перспектива подальших досліджень вбачається у дослідженні структурних та типологічних характеристик симптомокомплексу фемінінності/маскулінності як чинників, які впливають на особливості особистісного функціонування.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондаренко Н. И. Социальные представления о самоактуализации: гендерный аспект [Текст] / Н. И. Бондаренко // Психологические науки: теория и практика: материалы междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2012 г.). — М.: Буки-Веди, 2012. — С. 46–48.
2. Кочарян А. С. Личность и половая роль (симптомокомплекс маскулинности/феминности в норме и патологии) / Кочарян А. С.. — Харьков: Основа, 1996. — 127 с.
3. Does androgyny have psychoprotective attributes? A cross-sectional community-based study / J. Prakash, A. S. MKotwal, V. Ryali, K. Srivastava, P. S. Bhat, and R. Shashikumar // *Ind Psychiatry J.*, 2010 Jul-Dec; 19(2). — P. 119–124.
4. Бурлачук Л. Ф. Психотерапия: Учебник для вузов. — 2-е изд., стереотип./Бурлачук Л. Ф., Кочарян А. С., Жидко М. Е. — СПб.: Питер, 2007. — 480 с: ил. — (Серия «Учебник для вузов»).

References

1. Bondarenko N. I. Social'nye predstavlenija o samoaktualizacii: gendernyj aspekt [Tekst] / N. I. Bondarenko // *Psihologicheskie nauki: teorija i praktika: materialy mezhdunar. nauch. konf. (g. Moskva, fevral' 2012 g.)*. — M.: Buki-Vedi, 2012. — S. 46-48.
2. Kocharjan A.S. Lichnost' i polovaja rol' (simptomokompleks maskulinnosti/femininnosti v norme i patologii)/ Kocharjan A. S. — Har'kov: Osnova, 1996. — 127 s.
3. Does androgyny have psychoprotective attributes? A cross-sectional community-based study/J. Prakash, A.S.M Kotwal, V. Ryali, K. Srivastava, P. S. Bhat, and R. Shashikumar // *Ind Psychiatry J.*, 2010 Jul-Dec; 19(2). — R. 119–124.
4. Burlachuk L. F., Kocharjan A. S., Zhidko M. E. Psihoterapija: Uchebnik dlja vuzov. 2-e izd., stereotip. — SPb.: Piter, 2007. — 480 s: il. — (Serija «Uchebnik dlja vuzov»).

Фаворова Е. Н.

преподаватель кафедры психологии,
Национальный аэрокосмический университет имени Н. Е. Жуковского «ХАИ»

ПОЛОРОЛЕВЫЕ ФАКТОРЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ У ДЕВУШЕК

Резюме

В статье определены особенности связи между особенностями организации полоролевого пространства и использованием различных типов психологической защиты. Автор пришел к выводу, что использование незрелых механизмов психологической защиты не определяется полоролевыми факторами и связано с другими психологическими структурами, напрямую не зависящими от полоролевых качеств личности девушек. Для андрогинных девушек, которые характеризуются сочетанием высоких показателей как маскулинности, так и феминности, свойственно использование более зрелых механизмов психологической защиты.

Ключевые слова: маскулинность, феминность, механизмы психологической защиты, девушки.

Favorova K. M.

Lecturer in Psychology, National Aerospace University named N. E. Zhukovsky
«Kharkiv Aviation Institute (HAI)», Kharkov

SEX-ROLE FACTORS OF PSYCHOLOGICAL DEFENSE FOR GIRLS

Abstract

Transformational realization of a young woman in today's society is difficult. At different stages of a woman's life there are role conflicts associated with the collision of traditional female roles, such as reproductive, with roles that are associated with social and career implementation. Similar intra-personal conflicts have a negative effect on the psychological, social and physical health of women. The use of psychological defense mechanisms in conflict situations aimed at reducing stress situation, depending on the type of protection can both facilitate and hinder a woman.

Sex-role personality characteristics are basic cornerstones entities connected with the peculiarities of the functioning of a woman on an emotional, behavioral, cognitive and social levels. We can assume that the use of psychological defense mechanisms is also driven by the peculiarities of sex-role identity. In the literature, there are indications that sex-role factors poured into coping strategies women. However, this issue is still not fully defined.

Objective: To determine the relation between the characteristics features of sex-role spaces and using different types of psychological defense. **Methods:** structural sex-role scale (O. S. Kocharyan, Ye.V. Frolova) questionnaire Plutchik, Kellerman, Conte; Life Style Index (LSI); mature personality questionnaire V. A. Ananiev. In the study 90 girls took part, students, aged 18–19 years.

Conclusions: The use of immature psychological defense mechanisms are not driven by sex-role factors and is associated with other psychological structures that are not directly dependent on sex-role personality traits in girls. For androgynous girls who combined high performance as masculinity and femininity, characteristic is the use of more mature psychological defense mechanisms.

Key words: masculinity, femininity, psychological defense mechanisms, girls.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2014